

NAPOVED INTEGRALNE SERIJE:

S pametno integracijo do trajnostnega razvoja

V čedalje večji meri se soočamo z mnogoterimi, raznolikimi izzivi – od svetovnih do evropskih, slovenskih, lokalnih; od podnebnih sprememb do ekonomskih problemov.

Zato je nujen drugačen pogled na svet okrog nas, nov način razmišljanja in delovanja, preseganje kalupov...

Celosten pogled, ki nam bo pomagal, da elemente, ki jih že imamo, vidimo v novi luči, na drugačen in celosten način povežemo, prepletemo, stkemo – PAMETNO INTEGRIRAMO.

Drobce rešitev, ki bodo dobre za vse, imamo pred seboj, živimo z njimi – tu, v Sloveniji in Evropi.

Ker »nič ni tako praktično kot dobra teorija« (Lewin), predstavljamo NAČELA, po katerih je mogoče oblikovati nov, celosten konceptualen okvir; pravzaprav lahko vodijo do različnih teorij.

In ta načela nas lahko pripeljejo do TEORIJE INTEGRALNEGA RAZVOJA avtorjev Ronnieja Lessema in Alexandra Schiefferja.

Praktični primeri njene uporabe z odličnimi praksami (večina iz Slovenije) in novi integralni koncepti bodo sestavljali večino od 100 nadaljevanj v seriji »S pametno integracijo do trajnostnega razvoja«. Objavljali jih bomo v naslednjih nekaj mesecih, praviloma vsak dan od ponedeljka do petka. S pomembnim sporočilom, da je nujno pametno povezati številna prizadevanja in potenciala za trajnostni razvoj v okviru EU.

*Med drugim smo pristop integralnih svetov uporabili pri snovanju novega, trajnostnega modela razvoja za našo državo - poimenovali smo ga Integralna zelena Slovenija. Predstavili smo ga v knjigi **Integral Green Slovenia** (Routledge, 2016), ki smo jo uredili dr. Darja Piciga, prof. Alexander Schieffer in prof. Ronnie Lessem, napisalo pa poleg nas še 42 slovenskih avtorjev. Z Integralno serijo se odzivamo na številne pobude, da bi imeli čimveč gradiv o Integralni zeleni Sloveniji tudi v domačem jeziku.*

In integralna zelena pot lahko prispeva tudi k prihodnosti Evrope.

O vsem tem nas bo v prihodnjih mesecih pisalo več deset avtorjev knjige in drugih integralnih mislecev.

Vse to prvič celostno v slovenskem jeziku in edinstveno v svetovnem merilu.

Prijazno vabljeni k prebiranju, razmišljanju in ustvarjalni uporabi!

Dr. Darja Piciga

SEDMI TEDEN

S pametno integracijo do trajnostnega razvoja – 33. nadaljevanje

28. 3. 2018

33. Agrarne skupnosti, oživljajoča tradicija upravljanja z naravnimi viri

Trajnostni razvoj in integralna zelena ekonomija zahtevata odgovorno gospodarjenje z naravnimi viri, kot sta plodna zemlja (v kmetijstvu) in gozd. Nekaj takih pristopov in dobrih praks smo že v zadnjih prispevkih že spoznali. Ali lahko v slovenski tradiciji najdemo še kako modrost za integralno prihodnost?

Dr. Nevenko Bogataj smo spoznali že v 26. nadaljevanju, ko nam je razkrila nekatere pomembne podatke in spoznanja o razvojni poti proti integralnemu zelenemu gospodarstvu in družbi. V tokratnem prispevku pa bo predstavila agrarne skupnosti kot tradicijo skupn(ostn)ega upravljanja z naravnimi viri. Ta vzorec sobivanja in rabe naravnih virov je bil nekoč razširjen po vsej Evropi, različni vzroki pa so prispevali k njihovem usihanju in odmrtnju. Danes oživljajo, tudi v Sloveniji, in brez dvoma predstavljajo dragocen zgled ter upoštevanja vredne izkušnje za snovanje trajnostnih razvojnih poti. Lokalne skupnosti lahko uporabijo te izkušnje tudi pri celostnih programih trajnostnega upravljanja z življenjskimi viri, kot jih spodbujajo štiri nevladne organizacije v projektu *Dovolj za vse* – o tem pa podrobneje v jutrišnjem prispevku.

Dr. Darja Piciga

Dileme o usodnem prepletu naravnega (omejena proizvodna sposobnost narave), družbenega (drobne prevare ob neustrezni regulativi) in ekonomskega (iskanje lastne koristi na račun drugih) je z genialno preprostostjo orisal G. Hardin (1968) v svojem znamenitem eseju »Tragedija skupnega pašnika«¹: na pašnik, do katerega uporabe imajo pravico vsi, dodaja vsak upravičenec nove in nove živali. Njegova korist (prireja dodatne živali) je veliko večja kot njegova škoda, saj se dodaten pritisk na pašnik porazdeli med vse upravičence. In tako razmišljajo ter ravnajo vsi – vse dokler ni ta naravni vir izčrpan in za življenje ni na voljo več nikomur.

Skupni pašnik je prisposoda za ravnanje z naravnimi viri, če bi med njihovimi uporabniki ne bilo komunikacije. Medsebojno usklajevanje pa omogoča vzpostavitev takih pravil in norm rabe, ki vir ohranjajo, njegove koristi pa med uporabnike (relativno) pravično porazdelijo. To je še zlasti pomembno za prihodnje generacije, ki v dialogu pač še ne morejo sodelovati. Žal na njihov račun bogatijo le nekateri, družbene norme in dogovori (kot sta Pariški podnebni sporazum in Konvencija o biotski raznovrstnosti) pa se zdijo premalo obvezujoči.

V Evropi in tudi v Sloveniji imajo, vsaj v omejenem obsegu, že več stoletij tradicije odgovornega skupnostnega upravljanja z naravnimi viri, kot so skupni pašniki in gozdovi. Primer takih skupnosti so v Sloveniji tim. »agrarne skupnosti« (AS), poimenovane z vsaj sedmimi povsem različnimi izrazi (gmajna, jus, skupnina itd.), v angleščini pa Commons. V nadaljevanju bomo uporabljali kratico AS. Kaj je AS? Gre za skupino posameznikov, ki deluje kot celota, ker jo opredeljujejo vezi, norme, regulativna pravila in časovno obdobje (zgodovina, vizija). Njihov bistveni element je zagotavljanje javne dobrobiti, ki omejuje individualne dobičke (npr. naložbe v infrastrukturo in vzdrževanje). Skupnost se šteje za institucijo, uporabnico skupne zemlje, pa tudi režim / organizacijo skupnosti, za katero so značilni posebni komunikacijski vzorci lokalnih prebivalcev, ki temeljijo na demokratičnem, združnem podobnem učinkovitem delovanju in mreženju. Primarna enota je družinsko gospodinjstvo, ne posameznik.

AS razumemo kot verodostojen in avtentičen način organiziranja skupnosti za sobivanje in preživetje od (lokalnih) naravnih virov. Praksa skupnega upravljanja zemljišč je v Evropi dokumentirana od zgodnjega srednjega veka. Skupnost je bila na naravne vire vezana zaradi svojega preživetja, zato je razvila vzorce sobivanja, so-odločanja in samo-organizacije za njihovo rabo. Tako je ohranjala socialno-demografsko ravnovesje, kohezijo skupnosti in trajnost obojega – skupnosti in virov. Prekinitev te tradicije so povzročili ne le politični pretresi (npr. vojne), ampak tudi trgovanje na ravni, ki je višja od lokalne.

Tudi razvoj slovenskih AS je bil večkrat prekinjen. Leta 1848 npr. z zemljiško odvezo, ki je zemljo dodelila tistim, ki so na njej delali. Nekatere vasi so zemljo odkupile, nekatere razdelile, nekaj zemlje je zlasti na Gorenjskem in Primorskem ostalo nerazdeljene; to so bili planinski ali vaški pašniki. Vaščani (skupnost, ki je skupne nepremičnine uporabljala, se je imenovala soseska) so tako postali uporabniki ali celo lastniki pašnikov in gozdov. Slednji so bili le redko predmet trgovanja, saj so bila ta zemljišča večinoma skromna in oddaljena. Po drugi svetovni vojni so bile AS ukinjene, njihova zemljišča pa nacionalizirana. Oživljanje je

¹ Iz prispevka profesorja Boštjana Anka v zborniku **Znamenja trajnosti** (ur.: Bogataj, N.), iz katere je izposojena tudi slika pašnika (dostopno prek [http://arhiv.acs.si/publikacije/Znamenja trajnosti ACS mini za objavo na www.pdf](http://arhiv.acs.si/publikacije/Znamenja%20trajnosti%20ACS%20mini%20za%20objavo%20na%20www.pdf)).

pričelo po več desetletjih na podlagi po-osamosvojitvenega procesa denacionalizacije in »Zakona o ponovni vzpostavitvi agrarnih skupnosti ter vrnitvi njihovega premoženja in pravic« (ZPVAS) iz leta 1994. Dotlej so z gozdovi gospodarila gozdna gospodarstva, s kmetijskimi zemljišči kmetijske ali pašne zadruga, z vaško infrastrukturo pa krajevne skupnosti in občine.

Če so prvotne AS načeloma vključevale vse prebivalce določene vasi, upravljale pa so tako s kmetijskimi in gozdnimi zemljišči kot tudi s skupno vaško infrastrukturo, danes temu ni tako. Infrastruktura, s katero danes upravljajo občine in krajevne skupnosti, je bila izločena iz vračanja premoženja, pravice nekdanjih AS pa so bile ponekod vrnjene le nekdanjim članom AS oz. njihovim dedičem in ne AS kot taki, kar je drobna, a bistvena razlika.

Upravljanje s premoženjem (gozdovi in pašniki) tako danes poteka ob upoštevanju zakonodaje po internih pravilih AS, ki izhajajo iz tradicije. Najvišji organ AS je zbor članov AS, ki sprejema odločitve o gospodarjenju s premoženjem in s tem vpliva na smer razvoja AS in na upravljanje naravnih virov.

Dobiček, če ga je kaj, je ponekod razdeljen posamično, večinoma pa še vedno investiran v skupno npr. v lokalno infrastrukturo. Ugotovljene so bile razlike med regijami in tudi med generacijami. Načeloma vsi pridobijo, medtem ko je konkurenca za dobičke posameznikov omejena. Zdi se (logično), da je v majhni skupnosti vsled opisanih norm in delovanja močno omejeno goljufanje, kar običajno ne velja za večje organizacije, kjer je nadzor dražji.

V Sloveniji AS le počasi spoznavamo. Podatki kažejo, da v primerjavi s časom okoli prve svetovne vojne deluje le še približno tretjina skupnosti, to je po zadnjih podatkih 638. Posedujejo površine med 1 in 2500 hektarjev. Novejša zakonodaja terja ponovno registracijo AS, zato se število registriranih in število delujočih razlikujeta. Čas je prinesel notranje konflikte, samospraševanje o smiselnosti in uporabnosti tovrstnega lokalnega delovanja v novih okoliščinah, vseeno pa je kar 3,6% površine v lasti AS. V primeru skupne lastnine je deležnikov, ki soodločajo, od 3 do 513, v povprečju pa nekaj deset. Upravljajo predvsem pašnike in gozd.

V čem je ključno sporočilo in spoznanje agrarnih skupnosti? V sprejemanju različnih specifičnih lokalnih vzorcev socialnega ravnovesja med naravo in družbo ter priznavanju, da jih je po stoletjih pretresov potrebno podpreti v njihovih prizadevanjih, njihovem organizacijskem modelu pa posvetiti nadaljnji študij. Nenazadnje jih je treba razumeti tudi z vidika različnih vrst odgovornosti in individualne svobode ter priznanja, da so tako dolgo skrbele in spoštovale ravnovesje posameznikov v skupnosti.

Tradicionalne slovenske agrarne skupnosti zgodovinsko prevladujejo v Alpah (88%), vendar so se široko uveljavile tudi na dinarskih in panonskih območjih. Lahko torej trdimo, da je ta model še danes zelo pomemben in tudi primerljiv z združnimi strukturami, morda tudi novimi v Sloveniji in svetu. Model tudi v drugih kontekstih ni neznan, saj so se razvile oblike skupnosti, ki niso vezane na zemljo ali lastnino (npr. Wikipedia, Linux) na podlagi primerljivega organizacijskega modela delovanja. AS na Krasu pa velja interpretirati tudi kot lastnika in upravljavca obmejnih zemljišč, kjer se je ta oblika lastništva ohranila verjetno bolje kot drugod. Razlog za to so verjetno skromna tamkajšnja rastišča ter nenehna »ogroženost« tudi z vidika socio-ekonomskih alternativ².

Za tak način lastništva, rabe in upravljanja se je potrebno odločiti. Odločanje o načinu in ciljih upravljanja z naravnimi viri je v veliki meri odvisno od interesa članov agrarnih skupnosti, stanja gozdov, donosnosti zemljišč, organiziranosti AS in tudi njihove vpetosti v širše okolje. Sosednja Italija je leta 2017 sprejela celo za Evropo revolucionaren zakon, ki poleg državne in posameznikove lastnine formalno pravno priznava tudi

² Povzeto po knjigi Rodela (ur.), 2012: Soupravljanje naravnih virov: vaške skupnosti in sorodne oblike skupne lastnine in skupnega upravljanja, kjer so kraške skupnosti poglobljeno znanstveno obravnavane in je dostopna prek: http://www.collective-action.info/sites/default/files/webmaster/PUB_Rodela_Co-management-of-natural-resources_Total.pdf.

tretjo obliko lastnine, lastnino vaških skupnosti ter naložila regijam prilagoditev svoje zakonodaje, da bi AS lahko nadaljevale samoorganizirano upravljanje s svojimi zemljišči. Za slovenske vasi v Italiji, ki so k temu aktu aktivno prispevale, je to vsekakor pomemben razvojni korak, za Slovenijo in druge evropske države pa zgled in smer razvoja.

Dr. Nevenka Bogataj